

Φωτίζοντας τη διακυβέρνηση των κοινωνιών με τη σκέψη του Alain Supiot

Πέτρος Στάγκος*

Γιατί άραγε ο Μωυσής, ο οποίος –σύμφωνα με την Βίβλο- με ηρωισμό είχε οδηγήσει τους Εβραίους στην Έξοδο για την κατάκτηση της Γής της Επαγγελίας, πέθανε λίγο πριν εισέλθει σ' αυτήν; Οι μελετητές εξηγούν αυτή τη θεική ποινή με το ασυγχώρητο σφάλμα στο οποίο είχε υποπέσει ο προφήτης : είχε δεχτεί να απογραφεί ο λαός του, όπως το μαθαίνουμε από το τέταρτο βιβλίο της Βίβλου, το οποίο, ακριβώς, τιτλοφορείται «Αριθμοί». Η καταμέτρηση ευτέλιζε τα μέλη της κοινότητας σε μέλη ενός αδιαφοροποίητου συνόλου, τα αρνούσαν ως πρόσωπα ελεύθερα και ξεχωριστά το ένα από το άλλο, θεμελίωνε την εξουσία που ασκείτο επί των ανθρώπων σε κρυπτογραφημένες αφαιρέσεις. Η αμαρτία αυτή προκάλεσε τη θεία τιμωρία.

Ελλάδα, εν έτει 2017 μ.Χ. : εκατομμύρια Έλληνες ζουν εδώ και οκτώ χρόνια υπό το κράτος των Αριθμών. Νόμοι, που έχουν ψηφιστεί από το ελληνικό κοινοβούλιο, υποτάσσονται στην υλοποίηση κρυπτογραφημένων στοχεύσεων, προικισμένων με μια υπέρτατη νομιμότητα –όχι όμως ... θεική-. Ποιος από τους δύο, ο Νόμος ή ο Αριθμός, καθορίζει την καθημερινότητα των ανθρώπων, τον τρόπο ζωής τους ; Ο στόχος της επίτευξης ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης της τάξης του 2,7% τη φετινή χρονιά ή πλεονάσματος στον κρατικό προϋπολογισμό της τάξης του 3,5% φέτος και στα επόμενα έξι χρόνια; Ή μήπως ο Νόμος είναι εκείνος που έχει καθιερώσει, αμείλικτα, τις σκληρές συνθήκες εργασίας, τις χαμηλές αμοιβές, που έχει οδηγήσει μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, το 36% (ακόμη ένας Αριθμός!), σε αδυναμία να ζει με εισοδήματα που προέρχονται από την εργασία του;

Στα πανεπιστήμια, στα νοσοκομεία, στα σχολεία, στο δικαστικό σύστημα, στα εκτελεστικά και νομοθετικά όργανα του κράτους, παντού, σήμερα, σε κάθε καπιταλιστική κοινωνία, τίποτε δεν γλυτώνει από την τυραννία των Αριθμών. Ποσοτικοποιείστε, ποσοτικοποιείστε, ποσοτικοποιείστε, ακόμη και το ... απροσμέτρητο. Αυτή είναι η λέξη-κλειδί, που διέπει, στις μέρες μας, την ορθολογικότητα όλων των εξουσιών, κάθε μορφή οργάνωσης της κοινωνίας.

Ο καθηγητής Alain Supiot γεφυρώνει, με τον δικό του τρόπο, το χάσμα των ιστορικών περιόδων, τις οποίες διανύει το ανθρώπινο είδος στην αδιάκοπη αναζήτηση ενός συλλογικώς ζειν ετερόνομου, ανθεκτικού στις προκλήσεις που το ίδιο δημιουργεί. Ο τρόπος του αυτός συμπυκνώνεται στις παραδόσεις που έδωσε, με το γενόσημο τίτλο *Η Διακυβέρνηση μέσω των αριθμών*, στο Κολλέγιο της Γαλλίας, κατά τα δυο πρώτα χρόνια (2012-2014) που ακολούθησαν την εκλογή του στην έδρα *Κοινωνικό κράτος*

* Καθηγητής του δικαίου της Ε.Ε. και του ευρωπαϊκού δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου (έδρα Jean Monnet) στη Νομική Σχολή του Α.Π.Θ. Μέλος, από το 2009, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων (Συμβούλιο της Ευρώπης), της οποίας διετέλεσε αντιπρόεδρος στην περίοδο 2013-2016.

και παγκοσμιοποίηση. Όπως είναι καθιερωμένο στη διδασκαλία των καθηγητών αυτού του διακεκριμένου, και μοναδικού στο είδος του στην Ευρώπη και τον κόσμο, πνευματικού ιδρύματος, τα μαθήματα του Alain Supiot εκδόθηκαν σ' ένα βιβλίο 500 σελίδων, το 2015**. Στη βάση των παραδόσεων και του βιβλίου πληθύνθηκαν οι δημόσιες τοποθετήσεις του ίδιου στα πιο ζέοντα προβλήματα της εποχής μας, αλλά και προκλήθηκαν δημόσιες συζητήσεις, κριτικές και αναστοχασμοί που ξεπέρασαν τα όρια του γαλλόφωνου κόσμου.

Σύμφωνα με την ακαδημαϊκή παράδοση, ο έπαινος στα έργα και τις ημέρες της προσωπικότητας που τιμάται με τον τίτλο του επίτιμου διδάκτορα πρέπει να αποδεδμεύεται από τις νόρμες και την τυπολατρία μιας απλής βιβλιοκρισίας. Τούτου δοθέντος, ιδιαίτερη σημασία και αξία έχει μια σύνθεση των ανεξίτηλων αποτυπωμάτων που αφήνει, ανεξίτηλα, πάνω στη σύγχρονη κριτική σκέψη η ανθρώπινη περιπέτεια της διακυβέρνησης μέσω των αριθμών, όπως την συλλαμβάνει, ως έννοια και νόημα, ο Alain Supiot : ως υποκατάστατο, στις μέρες μας, της πρωταρχίας του Νόμου, αυτής της κληρονομιάς που μας κατέλειπαν οι Αρχαίοι Έλληνες.

Στις παραδόσεις και στο βιβλίο του, ο Alain Supiot χαράσσει το ιστορικό της προοδευτικής εγκαθίδρυσης μιας τεχνοκρατίας, ασύμπτωτης με τις έννοιες της κυριαρχίας ή της δημοκρατίας. Στον Πυθαγόρα, ο νόμος είχε σκοπό την εγκαθίδρυση μιας κάποιας αρμονίας εντός της κοινωνίας, μιας αρμονίας καθόλου διαφορετικής από τη μουσική αρμονία, που με μαθηματικό τρόπο εξάγεται από τη σχέση ανάμεσα στο μήκος των χορδών των μουσικών εργαλείων. Ετυμολογικά, εξάλλου, η λέξη «συμφωνία» -οικεία στο νομικό λεξιλόγιο- συνδέεται με τη μαθηματική και μουσική έννοια της λέξης, όπως την αντιλήφθηκαν οι Πυθαγόρειοι.

Με τον Χριστιανισμό, τα μαθηματικά σταδιακά έπαυσαν να είναι, με τον τρόπο των Αρχαίων Ελλήνων, μέσο στοχασμού πάνω στη γοητεία της φύσης, και απέβησαν εργαλείο ελέγχου και κυριαρχίας επ' αυτής. Στο Μεσαίωνα εμφανίστηκαν οι ιδιωτικοί λογαριασμοί, μια ποσοτικοποιημένη παράσταση της ανθρώπινης κατάστασης, που βαθμιαία απέκτησε νομική υπόσταση. Από τον 18^ο αιώνα και μετά, εμφανίζεται η ιδέα της μορφοποίησης μιας «κυβερνητικής μηχανής», ικανής, χάρη στα μαθηματικά και τη στατιστική, να καταστήσει την κοινωνία ολόκληρη αντικείμενο παρατήρησης, μέτρησης και ποσοτικοποίησης. Όμως, τα κίνητρα που ώθησαν την κοινωνία στην εγκαθίδρυση της Διακυβέρνησης μέσω των Αριθμών ανέκυψαν, σε τρία στάδια, στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα :

- 1) Με τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, όταν ο τεύλορισμός κέρδισε έδαφος ανάμεσα στις μεθόδους διεξαγωγής των μαχών, με σκοπό τη μεγιστοποίηση των απωλειών σε ανθρώπινο δυναμικό του αντιπάλου (τη δολοφονία, δηλαδή, όσο το δυνατό περισσότερο ανθρώπων). Ήταν τόσο αποτελεσματική η διαχειριστική μέθοδος που εφαρμόστηκε στον Μεγάλο Πόλεμο, ώστε

** Από τις εκδόσεις Fayard, στη συλλογή Poids et mesures du monde, με τίτλο *La Gouvernance par les nombres. Cours au Collège de France (2012-2014)*.

επεκτάθηκε, στο μεσοπόλεμο, σε πλείστα όσα πεδία των κοινωνικών σχέσεων.

- 2) Με το *Gosplan* της Σοβιετικής Ένωσης, όπου όλες οι ανάγκες του πληθυσμού και του τόπου μετρήθηκαν και εγκιβωτίστηκαν σε ποσοτικά δεδομένα, βάσει των οποίων οι κατευθυντήριες γραμμές της διοίκησης διοχετεύονταν μέχρι την πιο μικρή μονάδα παραγωγής. Ο Alain Supiot πιστεύει ότι αυτή η σύλληψη της διεύθυνσης της κοινωνίας ήταν ο παράγοντας που οδήγησε στην κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης.
- 3) Με τον συγκαρινό μας «υπερ-φιλελευθερισμό» ή «αναρχο-καπιταλισμό» (οι όροι “ultralibéralisme” και “anarcho-capitalisme” ανήκουν στον Alain Supiot), ο οποίος ξεκάθαρα τοποθετεί το Νόμο υπό την αιγίδα του οικονομικού υπολογισμού, σε συμμόρφωση προς τις υποδείξεις των θεωριών που εκπονήθηκαν από την περιβόητη σχολή του Σικάγου (τη θεωρία των παιγνίων, το δίλημμα του φυλακισμένου, τη θεωρία του εντολέα-εντολοδόχου ή agency theory).

Στην κοινωνία της υπερ-φιλελεύθερης εποχής, η μήτρα της διακυβέρνησης μέσω των αριθμών είναι, εύλογα, η επιχείρηση. Με τη γενίκευση της τεχνικής του μάνατζμεντ μέσω στοχεύσεων, εισάγονται οι αριθμοί μέχρι τη θέση που κατέχει ο εργαζόμενος στην παραγωγική αλυσίδα. Ο Alain Supiot, λόγω της μακράς θητείας του στη θεραπεία του κοινωνικού και του εργατικού δικαίου, κατεξοχήν νομιμοποιείται να είναι ο κριτής του φαινομένου. Το μάνατζμεντ μέσω στόχων είναι το κυρίαρχο παράδειγμα επιστημονικής οργάνωσης της εργασίας. Ο εργαζόμενος, αντί να υπαχθεί σε κανόνες που ορίζουν τα καθήκοντα του εκ των προτέρων, συνδέεται με τον καθορισμό ποσοτικοποιημένων στοχεύσεων, ώστε να είναι μετρήσιμη η εργασιακή επίδοση. Ο αυτοέλεγχος στον οποίο οδηγείται παράγει νέους δεσμούς υποτέλειας, βασισμένους στον προγραμματισμό της ανθρώπινης ύπαρξης, ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι της οργάνωσης. Γινόμαστε μάρτυρες της καθιέρωσης ενός νέου παραδείγματος νομικού δεσμού. Η υπαγωγή του εργαζόμενου στις στοχεύσεις της επιχείρησης και ο πολύμορφος (εσωτερικός και εξωτερικός) έλεγχος που ασκείται επάνω του (αυτοέλεγχος και εξωτερικός έλεγχος), συντελούνται με αντάλλαγμα μια κάποια αυτονομία που του παραχωρείται, μια κάποια προστασία που του χορηγείται. Με τον τρόπο αυτό προάγονται τόσο οι νέες μορφές σχέσεων ατομικής εργασίας (μισθωτής ή ανεξάρτητης), όσο και οι νέες μορφές που προσλαμβάνει η επιχειρηματική δραστηριότητα (σε αλυσίδες παραγωγής και σε δίκτυα), ή και οι νέες μορφές υποταγής ορισμένων κρατών, μέσω της εσκεμμένης προσχώρησής τους σε άνισες διεθνείς συνθήκες ή σε προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής, που τα οδηγούν σε απέκδυση ενός μέρους της κυριαρχίας τους. Η νομική σκηνή, αντί να κατοικείται από υποκείμενα που ενεργούν ελεύθερα υπό τη σκέπη του Νόμου, κοινού για όλους και καθοριστικού της ευθύνης του καθενός, στεγάζει υποκείμενα που εντάσσονται σε πολύμορφους δεσμούς υποταγής.

Κατά τον Alain Supiot, το υπόδειγμα της επιχειρησιακής διαχείρισης, με «καλούς αγωγούς» τη θεωρία της κυβερνητικής, την πληροφορική και την ψηφιοποίηση, μεταφέρονται και εμποτίζουν το σύνολο της κοινωνίας. Η διακυβέρνηση των ανθρώπων παύει να κυριαρχείται από την ιδέα της τάξης, της μηχανικής υπακοής στο νόμο, το ίδιο το ανθρώπινο είδος εκπίπτει σε εξάρτημα ενός γιγάντιου μηχανισμού επικοινωνίας, ενός υπολογιστή που γενικεύεται στο επίπεδο της

κοινωνίας. Πρόκειται για μια φαντασική θεώρηση του κόσμου, την οποία προάγει η κυβερνητική, που συνεπάγεται τη βαθιά μεταμόρφωση του τρόπου διακυβέρνησης και στοχασμού πάνω στους θεσμούς. Το δίκαιο μετατρέπεται από μέσο του συλλογικώς ζείν και επίτευξης της οικονομικής αρμονίας, σε εργαλείο μιας νέας αρμονίας βασισμένης στον οικονομικό υπολογισμό. Ο υπερ-φιλελευθερισμός, σε αγαστή σύμπνοια με τον σοβιετικό προγραμματισμό, εμπότισαν τις συνειδήσεις των απανταχού κυβερνώντων με την ανάγκη υποδούλωσης του νόμου σε υπολογισμούς ωφελιμότητας. Ο Νόμος καταντά καθαρό εμπόρευμα. Ως τέτοιο, όπως κάθε προϊόν, εντάσσεται σε μια παγκόσμια αγορά δικαιοκαθορισμών. Όποιο προϊόν –όποιος νόμος- ευνοεί περισσότερο την αγορά, αυξάνει το μερίδιό του στις προτιμήσεις των καταναλωτών. Το δίκαιο στερείται της αυτοαναφορικότητάς του. Το πεδίο είναι ελεύθερο στην επικυριαρχία των αριθμών.

Στις παραδόσεις και το βιβλίο του για τη Διακυβέρνηση μέσω των Αριθμών, αλληπάλληλες είναι οι συναντήσεις του Alain Supiot με τα δρώμενα στην Ευρώπη, και με την Ελλάδα.

Βαθιά πεπεισμένος ότι η εγκατάλειψη του ευρωπαϊκού οράματος στην τύχη του θα σημάνει την θριαμβευτική επικράτηση της βαρβαρότητας των εθνικισμών και των λαϊκισμών έδαφος της Γηραιάς Ηπείρου, αποκαλύπτει και καταγγέλλει την ατυχή και άνευ όρων παράδοση της Ευρώπης στον φετιχισμό των Αριθμών, ο οποίος την αποκόπτει από τον ορθό λόγο και από κάθε επαφή με την πραγματική οικονομία. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αυτό το όργανο-κλειδί για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ενώ μέχρι το 2000 παρέμενε πιστό, με τη νομολογία του, στο στόχο της «εξίσωσης μέσω της προόδου» που ήταν εγγεγραμμένος στη Συνθήκη της Ρώμης του 1957, σήμερα συμβάλλει στην ανατροφοδότηση του ανταγωνισμού ανάμεσα στα εθνικά κοινωνικά και δημοσιονομικά συστήματα. Αποφαίνεται ότι η προστασία της αγοραστικής δύναμης των ανθρώπων και της κοινωνικής ειρήνης υστερούν σε νομιμοποίηση έναντι της προστασίας της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών. Την εγκατάλειψη από την κοινοτική νομολογία της πρωταρχίας της κοινωνικής δικαιοσύνης, ο Alain Supiot την εξηγεί με τις συνθήκες που επεκράτησαν κατά την ένταξη των μετα-κομμουνιστικών κρατών στην Ένωση : αντί η ένταξη αυτή να γίνει με όρους διεύρυνσης της Ένωσης, έπρεπε να συμβεί με όρους επανενοποίησης της Ευρώπης, με τα παλιά κράτη μέλη να δεσμεύονταν ότι θα συνδράμουν γενναιόδωρα τον εκσυγχρονισμό των ανατολικό-ευρωπαϊκών χωρών, και με αυτές τις χώρες να δεσμεύονταν ότι δεν θα ασκούν κοινωνικό και φορολογικό ντάμπινγκ στο πεδίο της εσωτερικής αγοράς.

Η αρχαία ελληνική σκέψη καθοδηγεί τον Alain Supiot στην κατάδειξη της σύγχρονης περιπέτειας της διακυβέρνησης των κοινωνιών μας μέσω των Αριθμών. Όταν κάποτε του εξηγούσα, επειδή μου το είχε ζητήσει, τις ρυθμίσεις που εισήγαγε ένα ελληνικό νομοθετικό κείμενο στις εργασιακές σχέσεις, μου εκμυστηρεύθηκε πόσο πολύ λυπάται που δεν έχει πρόσβαση στην «πιο φιλοσοφική γλώσσα του κόσμου». Στην αρχαίο-ελληνική σκέψη αναζητά την βαθιά επιθυμία για ρύθμιση των βιοτικών σχέσεων μέσω του υπολογισμού και της γεωμετρίας. Το όνειρο των Πυθαγορείων δεν ήταν, εξάλλου, ο εντοπισμός στις μαθηματικές αναπαραστάσεις και στους αριθμούς του κλειδιού της κοινωνικής αρμονίας ; Από την άλλη μεριά, ο Alain Supiot στέκεται με σεβασμό μπροστά στην ορθόδοξη, πνευματική αλλά και πολιτική

παράδοση. Την αβυσσαλέα άγνοια που επιδεικνύει η Ευρώπη μπροστά στις ρίζες της ελληνικής συμπεριφοράς στους κόλπους των ευρωπαϊκών θεσμών, οι οποίες ανάγονται σ' αυτή την παράδοση, την θεωρεί υπεύθυνη για τον κακοτράχαλο δρόμο που διανύουν, διαρκώς, οι ελληνοευρωπαϊκές σχέσεις. Αφουγκραζόμενος το σημερινό ελληνικό δράμα, την πτώχευση της χώρας και τη λεηλασία της εργασίας και των εισοδημάτων των πολιτών από μια αδίστακτη πολιτική ελίτ, επιχώρια και αλλοδαπή, ο Alain Supiot το αποκρυπτογραφεί με τα ακόλουθα λόγια, που αξίζει τον κόπο να παρατεθούν αυτούσια : « Τα κράτη, αυτά τα εξ ορισμού κυρίαρχα Υποκείμενα, που η διακυβέρνηση μέσω των αριθμών τα μετατρέπει σε «υποκείμενα στόχων», δεν δρουν πλέον ελεύθερα, αλλά αντιδρούν σε κρυπτογραφημένα μηνύματα. Η εφαρμογή των προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής, προορισμένων να αποκαταστήσουν τη δημοσιονομική ισορροπία, θεσμίζουν την απώλεια της κυριαρχίας. Κατ' ομοίωση της εργασίας μέσα στην επιχείρηση, η εργασία των εθνών, ιδίως αυτών που ανήκουν στη ζώνη του ευρώ, υπόκειται μέσω αυτών των προγραμμάτων σε μια «επιστημονική οργάνωση», που διαφεύγει της πολιτικής συζήτησης. Όπως το αποδεικνύει η εμπειρία της Τρόικας, από τη στιγμή που κανείς αποδέχεται ότι το να διαχειρίζεται μια χώρα και το να διαχειρίζεται μια επιχείρηση είναι ένα και το αυτό, σε περίοδο χρηματοοικονομικής κρίσης, τότε είναι όχι μόνον νοητό, αλλά και απαραίτητο να τίθεται η χώρα υπό καθεστώς αναγκαστικής διαχείρισης και να εκποιείται το ενεργητικό της, επειδή ακριβώς δεν μπορούμε να απολύσουμε τους κατοίκους της»*.

Εάν, σύμφωνα με τον διάσημο ορισμό του Χέγκελ (στον Πρόλογο της Φιλοσοφίας του Δικαίου), αποστολή της φιλοσοφίας είναι να αδράχνει τον χρόνο με τη σκέψη (*Philosophie ist ihre Zeit, in Gedanken erfaßt*), στον Alain Supiot αποδίδονται τα εύσημα της εκπλήρωσης της αποστολής αυτής, στον καιρό μας. Η Διακυβέρνηση μέσω των Αριθμών είναι η αρχή που διέπει, κρυφά, τα χρόνια που ζούμε. Όπως ο Μαρξ που ήθελε, πεισματικά, να αποκρυπτογραφήσει τα «ιερογλυφικά» της καπιταλιστικής αξίας, ο Alain Supiot θέλει να αποκαλύψει τη λογική που τροφοδοτεί τον υπέρ-φιλελευθερισμό του σήμερα, το ξεδίπλωμα του με τον μανδύα της παγκοσμιοποίησης. Αποκρυπτογραφεί τους νομικούς και οικονομικούς μηχανισμούς που επέτρεψαν στην τυραννία των αριθμών να επικρατήσει, άλλοτε ύπουλα, άλλοτε πραξικοπηματικά. Σε κάθε περίπτωση, αυτή είναι η εποχή μας ! Αν θέλει κανείς να την διορθώσει, να ξεφύγει από αυτήν, πρέπει να το κάνει γνωρίζοντας και μαθαίνοντας. Καλό θα ήταν να το κάνει, επίσης, αφού διαβάσει, προσεκτικά, τον Alain Supiot !

* Βλέπε στο *La Gouvernance par les nombres. Cours au Collège de France (2012-2014)*, όπ.αν., σελ. 260.